

Bartók Béla: A kékszakállú herceg vára

Horváth Ádám - Kékszakállú, Lukin Márta - Judit, Sinkovits Imre - regös

Budapesti Filharmóniai Társaság zenekara, vezényel: Kovács János

Vox Artis, VA 001, DDD, 2000

A legismertebb magyar operából rengeteg lemezfelvétel készült már itthon és külföldön egyaránt. Már a lemez meghallgatása előtt is kérdés, hogy szükség volt-e 2000 végén még egy (a XX. század utolsó Kékszakállú-lemeze címre is jogosult) felvételre. A kérdés egyébként, előrebocsátom, a lemez meghallgatása után is egy kicsit kérdés marad.

Az biztos, hogy a vásárló az utóbbi évek, de talán a magyar hanglemezipar történetének legszebb kiállítású CD-jét veheti kézbe. A gyönyörű diósgyőri papírra nyomott füzet (illetve inkább könyvecske, amely egyben a CD-t is tartalmazza) ízlésesen tervezett, s grafikai megjelenését tekintve teljes mértékben méltó köntöst ad Bartók zenéjének. A könyvecske nem csupán az előadók legfontosabb adatait és a művel kapcsolatos főbb információkat közli, de megtalálható benne a teljes librettó is – mindez magyar, angol, német és japán nyelven.

Az opera legnagyobb nehézsége természetesen a két énekszólamban rejlik. S mivel természetesen ez a darab kulcsa (no nem szimbolikáját, hanem az előadás sikerességét tekintve), kezdjük az énekesekkel. A Kékszakállút alakító Horváth Ádám még csak 27 éves, a Miskolci Nemzeti Színház tagja, s két éve tért vissza az Egyesült Államokból, ahol egy énekverseny megnyerése után három évig ösztöndíjasként tanult New Yorkban és San Joséban. Az ismertetőszöveg tanúsága szerint Polgár László bátorítására választotta az énekesi pályát. Akkor viszont talán várnia kellett volna még a Kékszakállú felvételével, amíg egykori mentora igényességével tud nekilátni a munkának. Polgár örökébe lépni persze nem könnyű, szerintem ő a világ egyik legjobb, számomra mindenképpen legkulturáltabb basszistája. S itt van mindjárt az első probléma: Horváth Ádám nem igazi basszista, az eredeti hangfaji előírásnak elvileg megfelelő basszbaritonja sokszor inkább bariton színezetű, s így kellő drámai erővel sem bír ahhoz, hogy a Kékszakállú szerepét minden igényt kielégítően tolmácsolhassa. Azonkívül, akármilyen sokat tanult és akármilyen sokra hivatott (merthogy jó és nemes hangja van, az bizonyos), még éretlen a feladatra. Nemcsak hangilag, de drámai, zenei, vagy inkább színészi, színházi érzékét tekintve is. Rögtön az első megszólalás (Megérkeztünk. – Íme lássad: Ez a Kékszakállú vára.) olyasféle érzetet kéne hogy keltsen a hallgatóban, mint a nagy előd, Székely Mihály basszusa annak idején. Horváth ugyan igyekszik sötétíteni a hangját, de hamar nyilvánvalóvá válik, hogy hangfajilag nem megfelelő (sőt, a Kékszakállúhoz képest kissé feminin), szövegmondásában pedig egy kicsit mesterkéltné, iskolás bemutatkozást hallunk. Horváth egyébként nagyon jól mond szöveget, csak néha talán túlságosan is jól. Sajnos a magasabb fekvésekben sem birtokolja még teljes biztonsággal egyébként kifejezetten szép hangját, s így esetenként előforduló erőltetett hangjai és intonációs bizonytalanságai mindvégig zavaróak maradnak. A darab legismertebb részletében, a zenei csúcspontként értelmezhető "Lásd, ez az én birodalmam" kezdetű részben (amely az Ötödik ajtó nyitásakor hangzik el) kifejezetten rossz hatást keltenek Horváth hosszú szótagjai, s kissé "röcögtes" vibratói. Mindezekkel együtt Horváth Ádám jó benyomást kelt, sőt az igazsághoz hozzátartozik, hogy az elengedettebb hangon énekelhető, kevesebb drámaisággal bíró mély részekben hangja valóban szép és természetes, igazi basszus színben szólal meg. Néhány nyugodtabb rész kifejezetten mély érzésű Horváth interpretációjában. Ennek ellenére a felvétel talán még korai, bár a támogatói listából valószínűsíthető, hogy (mivel miskolci kiadásról van szó) olyan lehetőség adódott a fiatal énekes előtt, amit elszalasztani badarság lett volna.

Lukin Márta jól ismert a magyar zenebarátok körében, operákban és a koncertpódiumon is meglehetősen gyakran tűnik fel. Partnerénél tapasztaltabb "Bartók-énekesnek" tekinthető, sokszor volt már alkalma Judit szerepét énekelni. Erős, mély színű mezzoszopránja sokszor előnyére válik, ezúttal azonban a mélyebb fekvésekben annyira mesterségesen sötétnek tűnik, hogy a drámai alt hangvétel inkább negatív, mint pozitív eredménnyel jár. Úgy érzem, a Judit alakjában rejlő drámaiságot és a körülmények által kiváltott szélsőséges érzelmeket nem az énekesi, hanem a zenei, méginkább az emberi hangszínváltásokkal lehetne igazán kifejezni. Talán érthetőbb, ha azt mondom, Lukin Mártának nem a hangfaját, hanem csak a hangszínét kéne "elváltoztatnia" ezeknél a részeknél. Persze, a törekvése érthető, mégis helytelen, ha a drámai hangvételt egy kisebb hangerővel megszólaló tartományban rányomással próbálja megőrizni. Hasonlóan zavaróak a magas fekvések, ahol egyébként arányos vibratója rossz értelemben véve operáivá növekszik, s amikor (ahogy mondják) "át lehet köpni a vibrató alatt", akkor bizony a szöveg egész egyszerűen érthetlenné válik.

Mindkét énekesnél néha az az érzésem, hogy a zenét éneklük, s nem a szöveget. S ez paradox módon nem csak a szövegmondásban, de a zenei megformálás terén is károsan érezteti hatását. A zeneileg időben látszólag "szétkomponált" mondatok nagyobb ívű összefogásával sokszor a szöveg érthetősége mellett a zene is jobban összeállna. Így Balázs Béla kitűnő, költői szövege egy kicsit "értékét veszti". S ha már a szövegnél tartunk, hadd tegyek két észrevételt: számomra érthetetlen, hogy a CD-könyvecskébe miért tettek be angol szöveggé egy olyan fordítást, ami csak fordítás, s nem librettó. Van olyan angol fordítás, amiben a magyarral megegyezik a szótagszám (merthogy librettónak készült), angol nyelvterületen általánosan használt és ismert, s a szöveg ott sem kevésbé költői. Ráadásul az itt közölt szövegben még durva grammatikai hiba is előfordul, noha a fordítás nagyrészt szép és költői. A másik észrevétel talán egy kicsit menti az énekeseket a fenti kritikai megjegyzések egynémelyike esetében: Bartók sajnos sokhelyütt vét a magyar prozódia, s ugyanígy a hanglejtés alapvető szabályai ellen, nagyon megnehezítve ezzel az énekesek dolgát. Ezen "vétségeknek" nyilván minden esetben zenei okai vannak, az énekeseket mindenestre jóformán megoldhatatlan nehézségek elé állítják, legalábbis ha a szövegerthetőséget próbálja számonkérni rajtuk a hallgató. Hasonló "hibákat" még a nyelvész végzettséggel is rendelkező, a szöveggel kapcsolatos dolgokra rendkívül érzékeny Kodály is vétett. A vokális zenét komponáló magyar zeneszerzők egyik legnagyobb hibájaként Kodály által is felrótt jambikus ritmizálás (ami a németben az elnemváló igeekötők esetében például kifejezetten előny) sajnos itt is megtalálható (pl. "nap beSÜSsön"), s ezzel csaknem lehetetlen megbirkózni. A szöveg természetes hanglejtésével néhol ellentétes dallamirány talán még nehezebb feladatot jelent. Érdekes módon ilyen szempontból jobb az angol librettó (nem ami a CD-könyvecskében szerepel), legalábbis könnyebb énekelni, s így érteni is. Ennek talán az lehet az oka, hogy az angol fordítás már a zene figyelembevételével készült, míg Bartók helyenként a szöveg kedvéért nem volt hajlandó zeneileg megalkudni, s inkább vállalta a "magyartalan" megoldásokat. Ennek ellenére azt érzem, hogy szándékoltan magyarabb szövegmondással, szövegeértelmezéssel, szövegközpontúsággal zenei szempontból is nyerne az interpretáció. (S megint csak Horváth Ádám és Lukin Márta mentségére: fenti hibák nagyrésze áll a nagy elődökre, áll Székely Mihályra és Palánkay Klárára is.)

S aki az eddigiek alapján azt hinné, hogy a két énekes híján van mindenféle dramatikai és dramaturgiai érzéknek, annak igyekszem eloszlatni a tévhitét: a darab végkifejlete (ami talán egyben a visszafogottan megfogalmazott, mégis drámai csúcspontot is jelenti) kifejezetten érett, bensőséges, melankolikus magávalragadó, s ez elsősorban az énekesek hangvételének köszönhető.

A CD egyébként (legalábbis a kísérőszöveg tanúsága szerint) az első olyan felvétel, ahol minden szereplő magyar, s ahol elhangzik magyarul a bevezető regös-monológ, melynek elmondására Sinkovits Imre kétszeres Kossuth-díjas színművészt kérték fel. Sinkovits a tőle megszokott őszinte profizmussal tesz eleget a felkérésnek, kitűnő alaphangot szolgáltatva a CD-nek. Szép és jól kivitelezett az eredeti bartóki ötlet, ahogyan a regös-monológ végén a szöveg alatt-mögött megszólal a zenekari bevezető.

A zenekar minden dicséretet megérdemel. Kovács János kitűnően összefogja az Operaház együttesét, a nagyon ritkán, és akkor is csak egy-egy pillanatra jelentkező minimális intonációs zavaroktól eltekintve nagyszerűen szól a zenekar, a hangzás mindvégig plasztikus, kiegyenlített, s a zenekar minden hangszercsoportja, illetve a fúvós szólisták is kifejezetten szép hangszínnel játszanak. Az akkordok akusztikus szempontból biztos arányokkal szólnak meg, s az arányait tekintve helyes felrakás különösen a sűrűn előforduló disszonanciák esetében fontos. A hangzás minőségéért természetesen a technikai gárda is "felelős". Csintalan László hangmérnök mindenestre kiváló munkát végzett. A zenekar és énekesek aránya is jó, de a legszembe- (illetve -fülbe-)tűnőbb a zenekari arányok elsőrangú beállítása illetve a zenekar hangszercsoportjainak gondos térbeli elhelyezése. Ez, azt hiszem, záloga annak a nagyszerű hangzásnak, ami a CD-n hallható. Ennek ellenére régebbi bakelit korongon megjelent felvételekkel összehasonlítva felmerült bennem a gyanú (immár nagyon sokadszor), hogy a digitális technika (DDD felvételről van szó), és eleve a CD nem jelent-e minden előnyével együtt visszaesést a hangrögzítés terén. Ezügyben az Audio hasábjain is nyilatkozott már konzervatív nézetű hangtechnikus, s bizony én is minduntalan azt tapasztalom, hogy a hagyományos lemez dinamikusabban szól a legmodernebb CD-nél is.

Mindezek után kijelenthető, hogy ha néhány szempontot figyelembevéve talán korainak is tűnik a felvétel, elkészülte korántsem baj. Ha valaki nem találná a boltokban az albumot, próbáljon egy E-mailt írni a vox_artis@yahoo.com címre, talán az működik, nem úgy, mint a CD-n megadott Internet-cím. Akinek nincs még meg a Bartók-remekmű, az nyugodtan kezdheti az ismerkedést jelen felvétel segítségével, akinek már megvan, az azért még gondolkodhat a vásárláson, abban a biztos tudatban, hogy akkor sem jár rosszul, ha megveszi a CD-t. Mert a "Kékszakállú"-t megvenni érdemes, így vagy úgy. Megdöbbenő, hogy a XX. század egyik meghatározó operája immár kilencven éves, de még mindig modernnek, újnak hat. Az akkor harmincéves Bartók zsenije a Kékszakállúban már ugyanúgy tettenérhető, mint a halála előtt, kétszer annyi idős korában komponált zenekari Concertóban. Öröm, ha efféle nemzeti értékeinkből felvétel készül, s ez azt jelenti, a Bartók-mű még sokaknak fontos alkotás – remélhetőleg a vásárlóközönségnek is.

Ittész Tamás

(megjelent az AUDIO c. lapban 2001-ben)